

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1936

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α. Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»
ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ 23 ἢ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 3Α
ΑΘΗΝΑΙ

ΕΡΕΥΝΗΤ. ΚΕΝΤΡΟΝ
ΙΟΥΛΙΟΥΝΑ 2008

ση τῆς Ἀττικῆς ἢ, σάν τύχει καιρός, σὰ διάφορα θαυμαστά μέρη τῆς Ἑλλάδας, Δελφοί, Μυκῆνες, Ἐπίδαυρο, Μυστρά.

>Μὰ τῆ φύση τὴν ἀγαπῶ καὶ στὸ ἦσυχο περιβάλλον μου τῆς Κηφισιάς, ὅπου μεγάλωσα μαζί με τὰ περισσότερὰ του δέντρα.

>Εἶμαι ἄνθρωπος τοῦ καλοκαιριοῦ. Ὅταν ὁμως ὁ χειμῶνας δὲ μ' ἀφήνει νὰ χαρῶ τῆ φύση, καθὼς τὸ θέλω, καταφεύγω στὴ μουσικὴ. Συναυλίες, ραδιόφωνο, καὶ ὅπου ἄλλοῦ μπορέσω. Γιὰ μένα, ἡ μουσικὴ εἶναι ἡ ωραιότερη, ἴσως ἡ ἀνώτερη ἐκδήλωση τοῦ ἀνθρώπου. Κοντὰ στὸ διάβασμα, πάντοτε ἀπὸ τὸ διάβασμα στέκει ἡ μουσικὴ.

>Δὲ θέλω ἀπόσο νὰ κρύψω καὶ μιὰν ἄλλη ἀπασχόληση μερικῶν ἐλεύθερων ὥρων μου. Ἡ κοινωνικὴ ζωὴ. Πηγαίνω πότε-πότε στὸν «κόσμο». Ὁμιλοῦν ὅτι με διασκεδάζει καὶ μοῦ ξεκουράζει κάπως τὴ σκέψη με τὴν ἐπιπόλαιη, τὴν ἀσκόπη καὶ μάταιη, ἀλλὰ ἐξωτερικὰ καλοσθητὴ κίνησή του.

>Αὐτὲς εἶναι οἱ κύριες ἐρασιτεχνικὲς μου ἀσχολίες. Ἀλλὰ μπορῶ ποτὲ νὰ πῶ ὅτι κατόρθωσα γιὰ πολλὴν ὥρα νὰ παραμερίσω τὴ Σκέψη, νὰ χαρῶ δίχως νὰ σκέπτομαι, ἀπλὰ κι' ἀσυλλόγιστα ; >

**

Κλείνοντας, σήμερα, αὐτὴ τὴν Ἔρευνα, δὲν ξεχνῶ ὅτι πολλοὶ ἀκόμη ἀπὸ τοὺς λογίους μας δὲν πρόφτασαν ἢ δὲ θέλησαν ν' ἀπαντήσουν. Ἀπὸ τοὺς νέους κυρίως, ἀρκετοὶ εἶναι ἐκεῖνοι πού θ' ἀξίζαν ἐπίσης ν' ἀκουσθοῦν.—δυστυχῶς ὁμως, ἂν τοὺς ζητοῦσε κανεὶς μιὰν ἀπάντηση, θὰ δημιουργοῦσε σειρά ὀλόκληρη παρεξηγήσεων καὶ παραπόνων.

Γενικὸ συμπέρασμα δὲν πρέπει νὰ προσπαθῆσει κανεὶς νὰ συναγάγει ἀπὸ τὶς συνεντεύξεις αὐτὲς. Τὸ ἴδιο τὸ ἐρώτημα τῆς «Νέας Ἐστίας» ὀδηγοῦσε σ' ἀπαντήσεις καθαρὰ ἀτομικὲς,—καὶ μόνο στατιστικὲς πληροφορίες θὰ μπορούσε νὰ μᾶς δώσει. Ἡ πληροφορία ὁμως ὅτι, π.χ., οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς λογίους μας ἔχουν ἐπάγγελμα ξένο πρὸς τὶς καλλιτεχνικὲς ἐπιδιώξεις τους καὶ ἐρασιτεχνικὴ τους ἀσχολία θεωροῦν τὴν Τέχνη, ἢ ὅτι, γιὰ τοὺς περισσότερους, «τρίτη» ἀπασχόληση, «ἐρασιτεχνικώτερη», ὑπῆρξε, π.χ., ἡ Ζωγραφικὴ,—εἶναι κάτι χωρὶς οὐσιαστικὴ σημασία. Ἡ συγκέντρωση, ἄλλωστε, τέτοιων πληροφοριακῶν συμπερασμάτων, δὲν ἦταν σκοπὸς τῆς Ἔρευνας αὐτῆς. Πλουσιώτερη θὰ εἶναι ἡ συγκομιδὴ γιὰ τοὺς ἀναγνώστες τῆς ἂν πρόσεξαν ἄλλα,—τὴν ψυχοτροπία καὶ τὴν νοοτροπία τῶν λογίων μας, ἀκόμα καὶ τὴν καλαισθησία τους, καθὼς διαφαίνονται ἀνάμεσ' ἀπὸ τὶς γραμμὲς τῶν ἀπαντήσεων,—ἢ τὸν περισσότερο ἢ λιγώτερο σοβαρὸ καὶ στοχαστικὸ τρόπο πού ἀντίκρουσαν ἓνα ἐρώτημα, φαινομενικὰ ἀσήμαντο βέβαια, κατὰ βάθος ὁμως, καὶ ἀναλόγως με τὶς ἀντιδράσεις τοῦ καθενός, ἀληθινὰ, νομίζω, ἀποκαλυπτικὸ.

Η. Δ.

ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Ἕνας ξεχασμένος μελετητὴς τοῦ Βαλαωρίτη

Γιὰ τὸ Βαλαωρίτη γράψανε ὡς τὰ σήμερα πολλοί. Ἀπ' αὐτοὺς ἓνα σωρὸ ἀναφέρει ὁ Παλαμᾶς στὸ σχετικὸ βιβλίον του καὶ πάλι αὐτὲς τὶς μέρες μᾶς ξαναθύμισε μερικοὺς στὸ ἀποφασιστικὸ—καὶ πόσο τίμιο ἀλήθεια!—γιὰ τὴ μνήμη τοῦ Βαλαωρίτη ξεσπάθωμά του, ἀπὸ τὶς στήλες ἐτοῦτες. Κι ἀξίζει!

Ἄγνωστος καὶ λησμονημένος μένει στοὺς φιλολογικοὺς μας τοὺς κύκλους ἓνας παλιὸς καὶ βαθὺς τοῦ Βαλαωρίτη κριτικὸς. Ἀξίζει ὅπως ὅπως νὰ μνημονευτῆ στὴ στήλη αὐτῆ, γιὰ τὴ φόρος ἀγαθῆς καὶ τίμιας μνήμης εἶναι, καὶ τὸ ἔργο του, ἀχρησιμοποίητο καθὼς μένει ὡς τὰ τώρα, μπορεῖ νὰ σταθῆ γόνιμο καὶ ἀφῆλιμο γιὰ τοῦ ποιητῆ τὸ φιλολογικὸ καὶ κριτικὸ ἀντίκρουσμα.

Πρόκειται γιὰ τὸ Νικόλαο Tommaseo⁽¹⁾, τὸν ἰταλὸ-φιλόλογο καὶ ἑλληνιστῆ, —ζηλωτὴ κάθε ἑλληνικοῦ, τῆς γλώσσας μας, τῆς δημοτικῆς φίλο, τῶν θησαυρῶν μας τῶν δημοτικῶν θαυμαστῆ καὶ συλλέκτη, τῶν νέων μᾶς γραμμάτων μελετητῆ καὶ σοφοῦ καθοδηγητῆ,— πού τὸ πέρασμά του ἀπ' τὴν Κέρκυρα στάθηκε εὐεργετικὸ γιὰ τὰ νέα μας τὰ γράμματα. Εὐεργετικώτατο, θὰ πρόσθετα, γιὰ τὴν ἀγαθὴ ἐπίδρασή του στὸ Σολωμό, — στενὸ φίλο καὶ συνομιλητῆ τοῦ ἀχώριστο, — εἶναι ἀπαραγνώριστο, καὶ οἱ ἐργασίες του, μαζί με μιὰ συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν, γιὰ τοὺς ἑφτανησιῶτες ποιητὲς, εἶναι ἀπὸ πολλὰς μεριὲς σημαντικὲς καὶ γιὰ μᾶς σήμερα χρησιμώτατες. Ἀφήνω τὴν ἱστορικὴ τους σημασία, ἀφοῦ με τὴ φωτεινὴ τους τὴν κρίση βοηθήσανε κι' ἐνθαρρύνανε καὶ δεῖξαν δρόμους σὲ μιὰ φιλολογία παραστρατημένη καὶ ἀσχημάτιστη.

Ὁ Tommaseo πέρασε στὴν Κέρκυρα στὰ 1849. Γνωρίστηκε καὶ προσωπικὰ με τὸ Βαλαωρίτη. Τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ γνωρίσει ἀπὸ κοντὰ καὶ νὰ ἐκτιμῆσει τὰ χαρίσματα τοῦ νέου ποιητῆ. Τὸν παρακολούθησε προσεχτικὰ καὶ τὸν βόηθησε στοργικὰ στὰ πρῶτα του τὰ βήματα με τὶς πολυτίμες ὑποδείξεις του καὶ με τὶς σοφὲς συμβουλὲς του. Ἀργότερα μίλησε με φροντίδα καὶ προσοχὴ γιὰ τὰ ἔργα καὶ τὴν τέχνη καὶ τὴν ἀποστολὴ πού ἔχει μέσα στὴ λογοτεχνία μας ὁ Βαλαωρίτης, καὶ τοῦ εἶπε ἀπερίφραστα τὴ γνώμη του, σάν πατέρα, πού θέλει τὴν προκοπὴ καὶ τὸν ἴσιο δρόμο τοῦ παιδιοῦ του, καὶ γι' αὐτὸ δὲν τοῦ χαρίζεται. Στὸ «Diritto» τοῦ Μιλάνου, στὸ βιβλίον τῆς ἐξορίας του «Il secondo

(1) Πληροφορίες γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Tommaseo, με βιβλιογραφία, βρῖσκει κανεὶς πρόχειρα στὸ ἀρθρο μου τῆς Μ. Ἑλλ. Ἐγκ., τομ. ΚΒ', στὴ λ. Εἰδικὴ εἶναι ἡ θαυμάσια ἐργασία τοῦ Μ. Λάσκαρη. Tommaseo, traducteur de Chants Serbes en Grec. Extrait des compte-rendus du premier congrès des philologues Slaves. Prague. Imprimerie de l'État. 1930.

esilio» (1862) καὶ στὸ ὑπέροχο «Dizionario Estetico», μίλησε πλατιά καὶ μ' ἀγάπη γιὰ τὴν ποίηση τοῦ Βαλαωρίτη, κι ἔδειξε μὲ θαυμάσιους χαρακτηρισμούς καὶ μὲ μοναδικές παρατηρήσεις τὰ προτερήματα καὶ τὰ ψεγάδια τῆς Ἀποσπάσματα τῶν κριτικῶν αὐτῶν τοῦ Tommaseo γιὰ τὸ Βαλαωρίτη μᾶς ἔδωσε ὁ μακαρίτης Σπ. Δὲ Βιάζης σὲ μιὰ ὁμορφὴ γιὰ τὸν ἰταλὸ φιλέλληνα μελετῆ τοῦ, δυσκολοεύρετη καὶ χαμένη ἴσως σήμερα, γιατί δημοσιεύθηκε σ' ἓνα παλιὸ περιοδικό (?) τῆς Ἀνατολῆς.

Ὁ Tommaseo βρῖσκει πηγαῖο ταλέντο καὶ μεγάλη ἐσωτερικότητα στὸ Βαλαωρίτη. Τὸν προτρέπει νὰ μὴ χάσει τὸ θάρρος του, νὰ μὴν ἀποκαρδιωθῆ ἀπὸ τὸ περιβάλλον τοῦ τὸ στείρο καὶ σχολιαστικὸ. Νὰ μὴν παραμελήσει τὸ φρόντισμα καὶ τὴν καλλιέργεια, στὴν ποίησή του, τῆς δημοτικῆς γλώσσας. Ἀντίθετα, πρέπει νὰ πασχίσει, γράφει, νὰ τὴ χρησιμοποιήσῃ καὶ στὸν πεζὸ λόγο. «Ὅτι ξέρεῖ τὴ λόγια γλῶσσα καὶ μπορεῖ θαυμασία νὰ τὴ γράφει, μᾶς τῶδειξε κι εἶναι εὐκόλο καὶ πάλι νὰ τὸ κάνει. Μ' αὐτὸ εἶναι ἓνα ἔργον ἄδοξο καὶ πολὺ εἰκόλο. Ἡ ἀποστολὴ του εἶναι ἄλλη. Μπαίνουν τὰ θεμέλια μιᾶς ἀσχημάτιστης γραμματείας, πού θέλει τὴ γλῶσσα τῆς τῆ φυσικῆ καὶ τοὺς ἀνθρώπους πού θὰ τῆς τὴ χαρίσουνε καὶ μὲ ἀγῶνα θὰ τὴ διαμορφώσουνε. Τὸ μέλλον ἀνήκει στὴ δημοτικὴ. Αὐτὴ εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς ἀληθινῆς τέχνης. «Προσκαλῶ, γράφει, ὅσους καταφρονοῦνε τὴ δημοτικὴ, νὰ μεταφράσουνε τοὺς στίχους τοῦ Βαλαωρίτη καὶ νὰ τοῦ δείξουν πῶς γράφεται καὶ πῶς μιλιέται.» Ἀγκαλιὰ κι' ἔχει φωτεινὰ παραδείγματα μπροστά του, τὸ Σολωμό, τὸ Χριστόπουλο, τὸν Τερτσέτη — πού ἄλλα πιστεύει κι' ἄλλα κάνει, ἀπὸ ἀδυναμία τοῦ χαρακτήρα του — ὅμως δὲν τὰ χρειάζεται. Ὁ ἴδιος γιὰ τὸν ἑαυτὸ του εἶναι μιὰ ἐνθάρρυνση κι ἓνα παράδειγμα.

Ὁ δρόμος του εἶναι ἡ ἀστείρευτη νερομάννα κάθε ἀλήθειας καὶ κάθε ζωντανίας, τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι. Πρέπει νὰ τοῦ γίνεῖ, γράφει, πρότυπο, καὶ δὲν πρέπει νὰ πιστεύει ἐκείνους πού τὸν κατηγοροῦν πῶς μιμεῖται τάχα, πῶς ξαναπλάθει δουλικὰ τὰ κλέφτικα τραγοῦδια. Δὲν εἶναι μιμητής, εἶναι δημιουργός, καὶ θὰ ἦταν δυνατώτερος «ἂν ἡ εὐκολία κι' ὁ πλοῦτος τῆς ψυχῆς του δὲν τὸν τραβοῦσε στὴν πολυλογία καὶ στὸ κακὸ παραστράτημα». Αὐτὴ ἡ ρητορεία, ἡ μακρηγορία, τὸ παραφούσκωμα, εἶναι, κατὰ τὸν Tommaseo, τὸ σπουδαιότερο ψεγάδι τοῦ Βαλαωρίτη, πού πρέπει νὰ τὸ περιορίσει καὶ νὰ τ' ἀποφύγει ὅσο μπορεῖ, γιατί σκοτώνει τὴν τέχνη. «Ἐκεῖ, προσθέτει, πού μᾶς διηγεῖται, εἶναι περισσότερο ποιητής, ἀλλὰ σὰν ξαπλώνεται σὲ κείνο πού λέμε λυρικό, καταντᾷ λιγώτερο Ἕλληνα, καταντᾷ σ' ἐκεῖνο πού οἱ ἀρχαῖοι λέγανε Ἀσιατικὸ καὶ τώρα δυστυχῶς τὸ λένε Εὐρωπαϊκόν.» Αὐτὸ πρέπει ν' ἀποφύγει.

Καλλιεργημένος ἀνθρώπος ὁ Tommaseo, πο-

τισμένος στὶς ἀληθινές πηγές τοῦ λυρισμοῦ, μὲ τοὺς ἀρχαίους γνωρισμένους, ἰσοδύει ἓνα ὀλόκληρο κατεβατὸ γιὰ νὰ χτυπήσῃ τὴ ρητορεία, τὸ ποιητικὸ παραφούσκωμα, τὸ ρομαντισμὸ τοῦ αἰῶνα του. Δὲ μιλά, γράφει, γιὰ τὸ Βαλαωρίτη, θέλει νὰ τοῦ ἀποδείξει ἀπλῶς τὴ φτώχεια τῆς παραφουσκωμένης ρομαντικῆς ποίησης. Χτυπᾷ τοὺς Γάλλους «μὲ τὴν παραποιημένη, τὴ διεστραμμένη τους καλαισθησία». Ἀνιάρη εἶναι ἡ πολυλογία τῶν νεωτέρων. «Λυρική, προσθέτει, πού δὲ φτάνει ὀχτὼ δωδεκάδες στίχων ἢ καὶ στροφῶν, δὲν τοὺς φαίνεται ποίηση. Νὰ ἐρχόταν ὁ Ἀνακρέων, θὰ βαστοῦσαν τὸν ἑαυτὸ τους ἀνώτερό του. . . Ποιὸς θάλεγε στὴ Σαπφῶ νὰ κάνει γιὰ τὴν Ἀφροδίτη σαράντα στροφές; Μ' αὐτὴ, μὲ δυὸ μονάχα μικρὲς ὁδές, πετᾷ τρεχάτη καὶ μᾶς ἐρχεται μὲσ' ἀπ' τὴ λάμψη τῶν αἰώνων.» Δικαιώνει τὴ μακρηγορία τοῦ Πίνδαρου. Πάει στὸν Ὅμηρο, στὸ Βιργίλιο, στὸ Δάντε, στὸ Σαίξπηρ. . . «Ὁ Δάντε ὡς πρὸς τὸν πλοῦτο εἶναι ὁ πιὸ σοβαρὸς ἀπ' ὅλους. Ὁ Βαλαωρίτης ἄς τὸν μελετᾷ μαζί μὲ τὴν Ἀγία Γραφὴ καὶ μὲ τοὺς ἀρχαίους του καὶ μὲ τὰ κλέφτικα τραγοῦδια καὶ μὲ τὰ τραγοῦδια τῶν Σλαύων. . . τέλος, ἄς μελετᾷ τὴν Ἰταλικὴ ποίηση, ὅπου θὰ βρῆ «ἀκριβο-λογία Βιργιλιανὴ».

Χαρακτηριστικὲς εἶναι οἱ παρατηρήσεις πού κάνει ὁ Tommaseo γιὰ τὸ «Θανάση Βάγια». Μετάφρασε ὅλο τὸ κομμάτι καὶ πρόσθεσε σχόλια ἐρμηνευτικὰ καὶ παρατηρήσεις κριτικῆς. Τὸ παραβάλλει, οὔτε λίγο οὔτε πολὺ, μὲ τὸ XXXII ἄσμα τῆς «Κόλασης» τοῦ Δάντη. Καὶ στὸ ἓνα καὶ στὸ ἄλλο ἔχουμε καταραμένους προδότες. Ὁ Θανάσης Βάγιας, βρῖσκει ὁ Tommaseo, δὲν μένει καθόλου πίσω ἀπὸ τὸν Bocca degli Abbatì, σὲ πολλὲς μεριὲς μάλιστα διαγράφεται ἀπ' τὸ Βαλαωρίτη ὁ κακοῦργος, δυνατότερος καὶ πιὸ ἐπιτυχημένος. Κάνει πλατεῖα σύγκριση τῶν δυὸ κομματιῶν καὶ καταλήγει στὸ συμπέρασμα πῶς ἡ ποίηση τοῦ Βαλαωρίτη στὸ κομμάτι αὐτὸ εἶναι «πιὸ χριστιανικὴ στὴν ἀγανάκτησή της» κι ἔχει στιγμές, πού δὲν τις βρῖσκει κανεὶς στὸ ὅμοιο κομμάτι τοῦ Δάντη. Ἡ σύλληψη τοῦ κομματιοῦ δειχνεῖ τὸ Βαλαωρίτη ποιητὴ μὲ ὀρμηφυτο ποιητικὸ. Μὰ δὲν τοῦ ἀρέσει τὸ προοίμιο τοῦ Θανάση Βάγια μὲ τὸ ρῦμο τῆς πεζότητάς του.

Θὰ μνημόνευα μόνο, στὸ τέλος, τὸ μεγάλο κριτικὸ γράμμα πού ἔστειλε ὁ Tommaseo στὸ Βαλαωρίτη γιὰ τὴν «Κυρά-Φροσύνη» του. Τοῦ βρῖσκει πετυχημένα πολλὰ κομμάτια, ὅπως: τὸ τραγοῦδι τοῦ ἀτυχου ἐρραστή, οἱ γυναῖκες καθὼς πᾶνε στὴν καταδίκη τους, ὁ θρήνος τῶν πνιγμένων, ἡ ἀπειλητικὴ προφητεία γιὰ τὸν τύραννο. Ἀλλὰ, προσθέτει χαρακτηριστικὰ: «Ὁ Ἄλῆς πολυλέγει τὸ ἑαυτὸ του τύραννο, κατὰ τὸν τρόπο τοῦ Ἄλφιερη, καὶ μιλά πολὺ στὸ φύλακά του, κι' οἱ συμβουλές του δὲν μοῦ φαίνονται νὰ ταιριάζουν σ' ἓναν ἀνθρώπο σὰν τὸν Ἄλῆ οὔτε καὶ σ' ἓναν εὐρωπαϊὸ αὐλικὸ ἀκόμα. Ἰδίως τὸ πρῶτο ἄσμα μυρρίζει μακρηγορία!»

Αὐτὴ τὴ «μακρηγορία», πού εὗρισκε καὶ χτυποῦσε κι ἤθελε νὰ κόψει τοῦ Βαλαωρίτη ὁ Tommaseo, θὰ εἶχε, στοχαζόμεθα, στὸ νοῦ του, ὁ

(?) «Κόσμος», δεκαπενθήμερον εἰκονογραφημένον περιοδικόν, Σμύρνη. Ε', 1913, σελ. 311α κπ. (παρ' ἐμοί).

σεβαστός, καὶ γνωστός γιὰ τὸ σέβας τοῦ στὰ κεί-
μενα καὶ στὰ πρόσωπα τῆς ἱστορίας μας, Γιάν-
νης Βλαχογιάννης, κι αὐτὴ ἴσως θάθελε κι αὐ-
τὸς νὰ φανερώσει, σὰν ἔγραφε (3) λίγο υπερβολι-
κά, λίγο ἄστοχα ἔστω, πὼς τὸ τραγούδι τοῦ Βα-
λαωρίτη «Ἡ πεσμένη κολώνα» εἶναι γερμάτο ἀ-
πὸ «ρητορικές παλάβρες». Τὸ ἀντίθετο τῆς πα-
λάβρας θὰ ἦταν, λέγω, ἡ **σοβαρότητα** (4) πὺ
βρίσκει ὁ Τομπάσεο στὸ Δάντη καὶ συσταίνει
καὶ στὸ Βαλαωρίτη ν' ἀκολουθήσει. Οἱ λέ-
ξεις μιᾶς γλώσσας ἀσχημάτιστες κι ἀδου-
λευτῆς ἀκόμα, ἔχουν ὅλη τὴ συγγνώμη καὶ
τὴν εὐχὴ μας, διὰν πασχίζον ν' ἀνοίξουν σὲ πε-
ριεχόμενο, νὰ πλατύνουν σὲ νόημα καὶ σὲ ἐκδο-
χές. Μὰ ὁ πανηγυριζόμενος ποιητὴς ἄξιζε κι'
ἔπρεπε στὶς λευκὲς αὐτὲς μέρες τῆς πλούσιας καὶ
μακρόχρονης ποιητικῆς συγκομιδῆς του, νὰ θυ-
μηθῆ (5) ἕνα δασκαλοῦ πὺ τὸ δρόμο τοῦ εἰδεῖε τὸν
ἴσιο καὶ τὸν ὁμοιοφοῦ χωρίς ν' ἀφήσει οὔτε τὶς
κακοτοπιές, οὔτε τὸ πετροτράχαλα μονοπάτι
του. Κι' ἄξιζε ἄλλο τόσο τὸ μνημόσυνο μας ἐ-
τοῦτο τὸ φτωχὸ γιὰ ἕνα φιλέλληνα καὶ μεγάλο
ἄνθρωπο ὅπως ἦταν ὁ Τομπάσεο, πὺ στάθηκε
φίλος τῶν γραμμάτων μας καὶ προσεχτικός, ἀπ'
τοὺς πρώτους καὶ καλλίτερους, μελετητῆς τοῦ
Λευκαδίτη Βάρδου.

Γ. ΒΑΛΕΤΑΣ

Ἡ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

**Ἔνωση «Ἐλεύθεροι καλλιτέχναι». Β' ἔτη-
σία ἐκθεσις.** — Οἱ «Ἐλεύθεροι καλλιτέχ-
ναι», μὲ τὴ δευτέρη ἔτησίαν τους ἐκθέσει
στὴν αἶθουσα Στρατηγοπούλου, φανερώνουν
ἀξιόλογη ἐξέλιξη καὶ ἴσως δίνουν τὸ πῶ
εὐχάριστο φετεινὸ καλλιτεχνικὸ γεγονός. Τὸ
μέτρο βρίσκεται, φυσικά, στὴ σύγκριση τῆς
νέας τους παραγωγῆς, ὅπως παρουσιάζεται
ὀργανωμένη σ' αὐτὴν τὴν ἐκθεση, μὲ τὴ συ-
νολικὴ τους ἐπίδειξη. Τὸ γενικὸ ἐνδιαφέρον
πὺ προκαλοῦν δὲν εἶναι ξένο καὶ μὲ κάποια
στοργὴ ἐκείνων πὺ τοὺς παρακολουθοῦν. Οἱ
περισσότεροι τους εἶναι νεώτατοι. Ὑπάρχουν ὁ-
μως ἀνάμεσα τους καὶ μερικοὶ νέοι, ἀλλὰ κάπως
παλαιότεροι, πὺ ἔχουν προσπεράσει ἀπὸ τὸν
κύκλο ὅπου μπορεῖ νὰ προκληθῆ τέτοια στοργή.
Ὁ Κόντογλου, ὁ Γιολδάσης, ὁ Κοντόπουλος, ὁ
Ματσάκης. Ἡ παρουσία τους ἀνάμεσα στοὺς
νεωτάτους δίνει τὸ φαινόμενο τῆς σκάλας, τόσο
χρήσιμο γενικά, ἀλλὰ καὶ ἰδιαίτερα ὡς πρὸς
τοὺς νεωτέρους γιὰ τὴν ἐπαρῆ μ' αὐτοὺς πὺ
προχώρησαν καὶ γιὰ τὴν παρώθηση πρὸς τὴ
γόνιμη προσπάθεια. Κι' ἔτσι βρίσκουν εὐκολότε-
ρα τὴν κατάταξη τῆς ἐργασίας τους.

Ὁ κ. Φ. Κόντογλου, στυλιζάροντας ὀλοένα
καὶ περισσότερο τὴ ζωγραφικὴ πρὸς τὴν ἀπλό-

τητα τῆς λαϊκῆς τέχνης, παρουσιάζει δυὸ κεφάλια
πὺ φανερώνουν τὸ γνήσιο καὶ ἔντονο τοῦ
γραφικὸ αἰσθημα. Τὸ εἶδος εἶναι επικίνδυνο, καὶ
ἕνας ζωγράφος, πὺ χωρίς τὴν ἀπαιτούμενη
ιδιοσυγκρασία καὶ χωρίς τὴν ἱκανότητα νὰ βρῆ
τὴν καθαρὴ αἰσθητικὴ ἀξία τοῦ πραγματικοῦ
πριμιτιβισμοῦ, θὰ προσπαθοῦσε νὰ δώσει τέτοια
ζωγραφικὴ, θηρεύοντας τὴν προσοχὴ πὺ προ-
καλεῖ τὸ παράδοξο, θὰ ἔπεφτε σὲ μιὰ μίμηση
χωρὶς νόημα καὶ ἀγνοη, ἀφοῦ δὲ θὰ εἶχε τὸ
μοναδικὸ καὶ μεγάλο στοιχεῖο πὺ μόνο αὐτὸ
μπορεῖ νὰ τὸν στηρίξει: Τὴ δυνατὴ καὶ ἄμε-
ση συγκίνηση πὺ ὑπάρχει στὸ αὐθόρητο. Ἀλλ'
αὐτὴ ἡ ἰδιοσυγκρασία, ἐκδηλωμένη καὶ μὲ ἄλλα
μέσα, εἶναι τὸ φυσικὸ δῶρο τοῦ κ. Κόντογλου,
καλλιεργημένο μὲ μελέτες μακρῆς καὶ ἐργασία
πολλῆ. Στὸ τοπίο του, πὺ τὸ κάτω του μέ-
ρος—ἐπίπεδα δὲν ὑπάρχουν σ' αὐτὴ τὴν τεχνο-
τροπία—εἶναι φυσικὰ ἀποκρουστικὸ ἀπὸ τὸ θέ-
μα του—ὁ βοῦρκος μὲ τοὺς ἀδρανεῖς ἀφροὺς
τῶν ζυμώσεων πὺ κάνουν τὰ παράσιτά του—
βρίσκει κανεὶς τὶς ἀρετὲς τοῦ ζωγράφου, ἀλλὰ
ὅ,τι κι' ἂν εἶναι αὐτὴ ἡ ζωγραφικὴ, πηγαίνει
γρήγορα πῶ πέρα.

Ὁ κ. Α. Κοντόπουλος μὲ τὴν «Ἀθήνα» δί-
νει μιὰ νέα ἐκφραση τοῦ ἀθηναϊκοῦ τοπίου. Προ-
σωπικὴ. Κι' αὐτὴν τὴν ἐκφραση τὴν ὑποβάλλει
τόσο ἔντονα καὶ βγαλμένη ἀπὸ τόσο πηγαῖο αἰ-
σθημα, ὅστε ὁ θεατὴς τὴ δέχεται σὰ μιὰ μα-
γεία πὺ ὑπῆρχε γύρω του, πὺ δὲν εἶχε μπορέ-
σει νὰ τὴν καθορίσει καὶ πὺ τὴν ἀναγνωρίζει
τώρα καὶ τὴν κάνει δική του. Ἡ ὄψη, τὸ γαλά-
ζιο κι' ἡ σιέννα πὺ τόσο ἀφθονοῦν στὴν παλέττα
του, θαυματοργοῦν στὴν ἐλεύθερη καὶ τολμηρῆ
πινελιά του σὲ ἀτμόσφαιρα, σὲ σταθμισμένους
ὄγκους, σὲ φῶτα, σὲ σκιές διαφανεῖς, αὐτὲς τὶς
σκιές τὶς διαποτισμένες ἀπὸ τὸν ἀττικὸ αἰθέρα,
πὺ ὅσοι ζωγράφοι μπόρεσαν νὰ τὶς ἴδουν καὶ
νὰ τὶς μελετήσουν, ἔκαμαν ποιήματα. Ὁ κ. Κον-
τόπουλος, πὺ ὡς τώρα εἶχε πάρει δυνατὸ κι' ἐν-
τελῶς δικὸ του δρόμο στὸ γυμνὸ καὶ στὸ πορ-
τραῖτο, ἀνοίγεται μ' αὐτὸν τὸν πίνακα πρὸς τὸ
τοπίο. Ἡ ἀδιάκοπη προσπάθεια τοῦ ζωγράφου
στὴν παλαιότερη ἐργασία του καὶ οἱ γόνιμες ὡς
τώρα ἀναζητήσεις του, ἐπιτρέπουν νὰ περιμένου-
με ἐξέλιξη στὴ νέα του ἀπόδοσι.

Ὁ κ. Δ. Γιολδάσης, γιὰ τὸν ὅποιο τόσο ἔχου-
με μιλήσει, ἐκθέτει ἑπτὰ κομμάτια, ἀπὸ τὰ ὅ-
ποια στὰ ὑπ' ἀρ. 15, 16 καὶ 17 τοπία ἡ κατα-
σταλαγμένη τέχνη του εἶναι ἀδρότερη.

Ὁ κ. Ματσάκης, ἀπλουστεύοντας ὀλοένα τὰ
μέσα του μὲ θαρραλέο χρῶμα καὶ σχέδιο, πα-
ρουσιάζει πέντε τοπία. Τὸ ὑπ' ἀριθμ. 71 εἶναι
τὸ ἀρτιώτερο ἀποτέλεσμα γιὰ τὸ αἰσθημα καὶ
τὴν ἐνότητά του. Τὸ «Διμάρι», μὲ ρυθμισμένα
τὰ στοιχεῖα του, τόσο ποικίλα, εἶναι μιὰ καλὴ
τοπιογραφικὴ σύνθεση.

Ὁ κ. Α. Κορογιαννάκης, μὲ ἔντεκα κομμάτια,
φθάνει σὲ ἀξιόλογο σημεῖο μὲ τὴν «Ἀσφαλτό-
στρωση». Εἶναι ἕνα πρᾶγμα καλὰ ἰδωμένο καὶ
μὲ διάθεση. Τὰ σώματα ἔχουν κίνηση καὶ δίνουν
τὴν ἐκφραση τῆς ἐργατικῆς ἐνεργείας, χωρίς ζω-
γραφικὴ φιλολογία.

(3) Γιάννη Βλαχογιάννη «Ἡ πεσμένη κολώνα», «Νέα
Ἔστια» 10', 219, 1 Φεβρ. 1936, σελ. 167 κπ.

(4) Βιργιλιανὴ ἀπλότητα λέγει ἄλλοῦ καθὼς
εἶδαμε.

(5) Κ. Παλαμά, «Ὁ Βαλαωρίτης πάλι», «Νέα Ἔ-
στια» 10', 221, 1 Μάρτι 1936, σελ. 318 κπ.